

DOCTORAATSONDERZOEK - DOCTORATS

BART TRITSMANS

Waardevolle bijkomstigheden. Stedelijk groen in beleid en beleving, Antwerpen 1859-1973

Universiteit Antwerpen, 2014. Promotoren : Hilde Greefs (UA) & Inge Bertels (VUB).

De leefbaarheid van steden is een bijzonder actueel thema. In de debatten over de wereldwijde verdichting en vergroting van steden spelen groene ruimtes steeds een cruciale rol. De bekommernis om een kwalitatieve stedelijke ruimte heeft haar wortels in de negentiende-eeuwse steden die geconfronteerd werden met een bevolkingsexplosie en industrialisering. Antwerpen kreeg aan het einde van de negentiende eeuw het etiket van minst groene stad in Europa¹⁰. Het kwetsbare karakter van groen in de relatief beperkte en dichtbebouwde stedelijke ruimte demonstreert het belang van weloverwogen beslissingen en de daarmee samenhangende scherpe tegenstellingen tussen de verschillende groepen in de stad.

In mijn doctoraatsonderzoek ging ik op zoek naar de betekenis van groen in de stedelijke samenleving van de negentiende en twintigste eeuw. Ik analyseerde in welke mate de stedelijk groenruimte zich manifesteerde als een spiegel van maatschappelijke debatten. Doorheen de bestudeerde periode werd gepeild naar de mate waarin de stedelijke groenruimte onderhevig was aan veranderingen in typologie, morfologie, beleving en gebruik, maar ook hoe politieke, economische en sociale thema's en de beleving van stedelijk groen elkaar beïnvloedden. De omgang met groen toont naast de denkrichtingen en de mentaliteiten binnen de maatschappij en de politieke stromingen ook de verhouding tussen de verschillende actoren zoals

beleidmakers, stadsbewoners, actiegroepen en natuurverenigingen, architecten en stedenbouwkundigen, en biedt inzicht in de omgang van stadsbewoners met de stedelijke (groen) ruimte en de plaats van de stad in een internationaal kader.

Op basis van een geïntegreerde, driedimensionale analyse van de casus Antwerpen werden het beleid, de onderhandelingsprocessen, de conflicten en de beleving met betrekking tot stedelijk groen in de periode 1859-1973 bestudeerd. De onderzoeksvragen, het bronnencorpus en de structuur van dit proefschrift zijn opgebouwd uit drie dimensies: de geplande stedelijke groenruimte, die vanuit het Antwerpse stedelijke beleid en de internationale stedenbouw bestudeerd wordt; de onderhandelingsprocessen en de fricties over groen in het stedelijk weefsel, die de wijzigende stedelijke actoren en verhoudingen in de Antwerpse context belichten, en ten slotte de individuele beleving en het gebruik van groen door de stadsbewoners, die een inzicht geeft in de betekenis van de dagelijkse beleving van de stad.

Ondanks het feit dat er in het verleden al heel wat onderzoek werd gevoerd naar de stedelijke groenruimte, blijven enkele cruciale elementen buiten beeld¹¹. Een historische studie naar de evolutie van stedelijke groenruimtes doorheen de tweede helft van negentiende en twintigste eeuw vanuit het perspectief van verschillende actoren ontbrak nog in het historisch onderzoek. De keuze voor een driedimensionale langetermijnstudie van de stad Antwerpen maakte het mogelijk om de stad in haar specificiteit te behandelen en te kaderen in de internationale context van de bestudeerde periode. De gelaagde benadering resulteerde in een nieuw perspectief

binnen het historisch onderzoek naar de stedelijke groenruimte. Naast de visie van het stadsbestuur en de onderhandelingen tussen de verschillende stedelijke actoren is het van cruciaal belang om de gebruikers en stadsbewoners een centrale plaats toe te kennen in (stads)historisch onderzoek. Historisch onderzoek naar stedelijk groen deed tot nu toe onrecht aan de beleving van de stadsbewoners.

Het brede perspectief op het concept stadsgroen draagt bij tot het begrijpen van de complexe betekenis van de stedelijke ruimte, en de interactie tussen de betrokken actoren. Het onderzoek werd niet bepaald door een selectie van fysieke groenruimtes, maar focuste op de stedelijke debatten waarin stedelijk groen een rol speelde. Op die manier werd geen geïsoleerde geschiedenis van groen geschreven, maar werd stedelijk groen ingebed in zijn maatschappelijke context. Met de keuze om niet alleen officiële publieke groenzones in het verhaal te betrekken, toonde dit onderzoek aan dat de stedelijke ruimte veel gelaagder is dan ze in de officiële bronnen naar voren komt, en dat ze een hybride en zelfs gecontesteerd karakter heeft. De meerwaarde van een brede, gelaagde benadering beperkt zich niet tot het onderzoek naar de stedelijke groenruimte, maar is op een bredere schaal inzetbaar in het (stads)historisch onderzoek en in een hedendaagse plancontext. De driedimensionale aanpak leidde tot de nuancering van de dominantie van het officiële discours in het historisch onderzoek naar de stedelijke ruimte, en kan ook voor het hedendaags groenbeleid en de benadering van de stedelijke ruimte een inspiratiebron zijn.